

ЎЗБЕК ТИЛИ: МАДАНИЯТНИ ТУШУНИШ ОРҚАЛИ ЧЕТ ТИЛИНИ ЎРГАНИШ

Худайбергенова Зилола Нарбаевна
филология фанлари доктори, профессор
Бартин университети
ORCID: 0000-0003-1021-3053
e-mail: zkhudaybergenova@bartin.edu.tr

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17450414>

Аннотация: Маданиятлараро мулоқот — бу турли тиллар ва маданиятларга мансуб одамлар ўртасидаги оғзаки ва оғзаки бўлмаган мулоқот жараёнидир. Одамлар ўртасидаги мулоқотнинг энг муҳим жиҳати уларнинг бир-бирини тушуниши истагидир. Маданиятлараро мулоқотда иштирокчилар маданият, дунёқараш, миллий менталитет жиҳатидан "бегоналигини" тан олиши ва шунга қарамасдан, ўзаро тушунишга интилишлари керак. Мақолада ўзбек тилини чет тили сифатида ўзлаштириши жараёнида маданиятлараро мулоқотнинг аҳамияти маданиятнинг роли таҳлил қилинган. Чет эллик талабаларнинг ўзбек тилини мукамал эгаллаши учун фақат тилни эмас, балки ўзбек маданиятини ҳам тушунишлари керак. Маданият, тилнинг маъноси ва контекстига таъсир кўрсатади, шунинг учун талабалар ўзбек тилини ўрганиши жараёнида ўзбек халқининг тарихий, ижтимоий ва маданий контекстини инобатга олишлари зарур. Ўзбек маданиятининг хос хусусиятлари, қадриятлари, анъаналари ва дунёқарашлари талабаларга самарали мулоқот қилиши имконини беради. Тил ўқитувчиларининг масъулияти талабаларга маданиятларни таққослаш, миллий менталитетларни тушуниши ва маданий тўсиқларни енгида ёрдам беришдан иборат. Мақоладаги хулосалар талабаларнинг ўзбек тилини чет тили сифатида ўргатиши жараёнида маданиятларнинг ўзаро таъсирини, маданиятлараро мулоқотда муваффақиятга эришиши учун муҳим бўлган қобилиятларни ривожлантириши зарурлигини кўрсатади. Буларнинг бари, ўз навбатида, ўзбек тилини ўрганиши жараёнини самарали ва мазмунли қилишига хизмат қилади.

Калит сўзлар: ўзбек тили, чет тили сифатида ўқитиши, маданият, маданиятлараро мулоқот, муқобил бирликлар, қисман муқобил бирликлар, муқобил бўлмаган бирликлар, ёлгончи муқобил бирликлар.

Бирор бир чет тилини ўзлаштириш учун ўша тил эгасини чет эл маданиятининг сўзловчиси эканлигини қабул қилиш керак. Шу сабабли чет эллик талабаларнинг ўзбек тилини мукамал эгаллаши ўша тил эгаси, яъни ўзбек билан унинг маданияти доирасида мулоқот қилишни ўрганишни, яъни маданиятлараро мулоқотни ўзлаштиришни тақозо этади. Маданиятлараро мулоқот турли тиллар ва маданиятларда сўзлашувчилар ўртасидаги оғзаки ва оғзаки бўлмаган мулоқот жараёнини ифода этади. Одамлар ўртасидаги мулоқотнинг энг муҳим жиҳати эса уларнинг бир-бирини тушуниш истагидир. Маданиятлараро мулоқотда эса ҳар бир иштирокчи бир-бирига маданият, дунёқараш, миллий менталитет жиҳатидан "бегоналигини" тан олиши ва бунга

қарамасдан ўзаро бир-бирини тушунишга интилиши керак. [Эффективная коммуникация, 2005 : 842].

Ҳар бир маданият, шу жумладан, ўзбек маданияти ўзининг асосий хусусиятларига кўра шаклланади, бу хусусиятлар тил, фикрлаш, миллий характер, атрофдаги дунёни, вақтни, маконни идрок этиш, оғзаки бўлмаган алоқа, кадр-қиммат, хулқ-атвор нормалари, урф-одатлар, ижтимоий роллар, ижтимоий муносабатлар ва гуруҳларни ўз ичига олади. Ҳар бир маданият, шунингдек, жамият ва маданият ташувчилари томонидан яратилган нарсаларни - фалсафа, дин, санъат, мусиқа, адабиёт, расмдан тортиб кундалик нарсаларга, яъни кийим-кечак, мебел, заргарлик буюмлари, уй-жой ва бошқаларни ўз ичига олади.

Шахс у ўсиб-улғайган ва лингвистик шахс сифатида ривожланаётган маданият билан шаклланади. Маданий жиҳатдан ўзига хос [маҳаллий] хусусиятлар у учун тушунарли ва танишдир. Ўз маданияти доирасида инсоннинг дунёқараши, турмуш тарзи, менталитети ва ҳоказолар ягона қабул қилиниши мумкин бўлган кучли ва кенг қамровли дунё манзарасини вужудга келтиради. Агар бирор киши бошқа маданиятнинг сўзловчилари билан мулоқот қилса, одам ўрганиб қолган шакл ва усулларга мос келмайдиган фикрлар, тажриба ва хатти-ҳаракатларни ифодалашнинг бошқа усуллари мавжудлигини тушуна бошлайди. Зеро, инсон ўз маданияти ва дунёқараши доирасида унга тўғри келмайдиган кўп нарсаларни тушунарсиз ва ғалати деб қабул қилади. Ўзбекларнинг ҳам ўзига хос миллий дунёқараши, миллий анъана ва урф-одатлари мавжуд бўлиб, Европа маданияти вакиллари учун кўп жиҳатдан тушунарсиз бўлади. Шунинг учун бирон-бир тилни ўрганишда ўша тил маданияти қадриятларини ҳам ўзлаштириш, миллий характернинг асосий хусусиятларини, дунёни, вақтни ва маконни идрок этишнинг ўзига хос усулларини тушуниш, ўрганилаётган тилда сўзлашувчиларнинг дунёқарашини ўрганиш эҳтиёжини юзага келтиради. Бу дунёқараш, яъни маълум бир маданиятга мансуб шахснинг дунё ва ундаги ўз ўрнини тушуниши лингвистик воситалар билан кодланади ва ҳар қандай тилда мавжуд бўлган тушунчалар тизими орқали ифодаланади. Тушунча тил асосида шаклланади, тил воситасида ифодаланади ва миллий менталитетнинг асосий бирлиги, “инсон онгидаги маданият қаймоғи” бўлиб хизмат қилади [Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. М.: 1997. С. 40.]. Айтиш мумкинки, миллий маданият авлоддан-авлодга ўтиб келаётган тушунчалар тизимидир. Севги, дўстлик, оила, уй, эътиқод, қонун, бахт, иш ва бошқалар каби

тушунчалар ҳар бир маданиятда мавжуд, аммо турли маданиятларнинг она тилида сўзлашувчиларида улар бир-бирига мос келмайдиган ёки қисман мос келмайдиган турли хил муносабатларни келтириб чиқаради. Маълум бир тушунчалар, эквиваленти бўлмаган лексик birlikлар, фразеологик ва афористик воситалар [Воркачев, 2004 : 36], прецедент матнлар, этикет формулалари, шунингдек, нутқ ва хатти-ҳаракатлар шулар жумласидандир. Мисол учун, ўзбек ва турк халқи қардош халқ бўлишига қарамай, тарихий тараққиёт ва ижтимоий омиллар таъсирида уларнинг дунёқараши, дунё манзараси ва тилларида бир қатор фарқлар ўртага чиққан бўлиб, ўзбек тилини чет тили сифатида ўқитишда айни омилларни ҳисобга олиш зарурати туғилади.

Ўзбек тилини ўрганишда, ўзбек дунё манзарасидаги маданий тушунчаларни ўзлаштириш тил ўрганишининг зарурий шarti сифатида майдонга чиқади. Чунки ўзбек тили дунё маназарасидаги тушунчаларнинг мураккаб табиати ўзбек маданиятига хос бўлган тил шахсининг дунёқарашини билдиради, бу тилда сўзлашувчининг қадриятлар тизими ва дунёқарашини тушунишга имкон беради, шунингдек, ўзбекча хатти-ҳаракатлар нормаларини қабул қилишга имкон беради.

Маданиятлараро билим ва кўникмаларнинг етишмаслиги суҳбатдош билан ўзаро муносабатларда коммуникатив муваффақиятсизликка олиб келиши мумкин. Ўзбек тилидан фойдаланувчи ҳар бир аниқ коммуникатив вазиятда нима учун ўзбеклар маълум бир тарзда ҳаракат қилишини тушунишни ўрганиши керак. Ўзбеклар маданияти тўғрисидаги билим қанчалик кенг бўлса, келажакда ўзбеклар билан мулоқотда коммуникатив муваффақиятсизликлар пайдо бўлиши эҳтимоли шунчалик кам бўлади. Коммуникатив қобилиятсизлик сўзловчининг нияти ўз олдига қўйган мақсадига эриша олмайдиган вазият деб таърифланади [Варзонин, 1999].

Талаба ўзбек тилини тушунишга фақат лингвистик билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштирибгина қолмай, балки ўзи ўрганаётган халқ маданиятини — бизнинг ҳолатларимизда ўзбек маданиятини ҳам тушунсагина эришилади. Талаба нафақат лингвистик ибораларни тушуниши керак; улар ўзларининг коммуникатив шериги нимани ифодаламоқчи бўлаётганини, қандай маълумотни етказишга ҳаракат қилаётганини ва айтаётган гапларининг маъносини тушунишлари керак. Маданий анъаналарни билиш уларга бунга эришишга ёрдам беради. Ўзбек суҳбатдошнинг ниятларини, шунингдек, ушбу ниятларни ифодалашнинг воситаларини тушуниш жуда қийин бўлганлиги сабабли, ўрганишининг биринчи босқичидан бошлаб, ўқув жараёнига такрорий

савол ва тушунтиришларни ифодалаш воситаларини киритиш, доимо мулоқот қилувчиларнинг ҳолатига, уларнинг муносабатларига, алоқа реестрига ва ҳоказоларга эътибор бериш жуда муҳимдир. Масалан: *Бу нимани англатишини тушунтириб беринг. Нимани назарда тутдингиз? Бу билан нимани назарда тутдингиз? Тўғри тушундимми... Буни бошқа сўзлар билан қандай айтиш мумкин? Илтимос, аниқлаштириб айтинг... Мен унчалик тушунмадим, тушунтириб бера оласизми... Илтимос, нимани назарда тутганингизни тушунтиринг? Бу... деб айта оламизми?* ва ҳоказо.

Ўзбек тили ўқитувчиси билиши керакки, чет эллик талабалар аллақачон ўз халқлари ва бошқа халқлар ҳақида қарашларини шакллантирган. Шунинг учун халқаро талабаларни маданиятлар ўртасидаги фарқларни тан олишга ўргатиш, ўзбек маданиятининг ўзига хос хусусиятларини тушуниш, Ўзбекистон ва ўзбеклар ҳақидаги стереотипларни енгиб ўтиш ва уларга стратегик компетенцияни ривожлантиришга ёрдам бериш муҳимдир.

Шахслараро мулоқотда муваффақиятга эришиш учун турли маданиятларнинг ўзига хос хусусиятларига сезгирликни, ҳар бир маданиятнинг ўзига хослигини ҳурмат қилишни, бошқа маданият вакилларининг хатти-ҳаракатларини қиёсий нуқтаи назардан таҳлил қилиш қобилиятини, бошқа мамлакатлардан келган талабаларнинг ғайриоддий хатти-ҳаракатларига бағрикенгликни ва ўз жавобларида мослашувчанликни ўргатиш керак.

Тил ва маданиятнинг муҳим белгиларини қиёслаш, тил ва маданиятни қиёсий ўрганиш орқали очиб берилади [Тер-Минасова, 2000 : 33]. Тил “тўсиқлар”и дарҳол намоён бўладиган бўлса-да, маданий тўсиқ фақат маҳаллий маданият хорижий, ўзига хос маданиятлар билан тўқнаш келганда [ёки ёнма-ён турганда] намоён бўлади. Маданий “тўсиқ” лингвистик “тўсиқ”дан анча хавfli ва ёқимсиз. Гўё у бутунлай шаффоф ойнадан ясалгандек, кўринмас тўсиққа дуч келмагунингизча сезилмайди. Маданий хатолар одатда лингвистик хатоларга қараганда анча оғриқлироқ қабул қилинади. Бироқ ўзбек тилини чет тили сифатида сўзлашадиганларнинг хатолари одатда она тилида сўзлашувчилар томонидан яхши қабул қилинган бўлса-да, маданий хатолар, одатда ва кўпинча салбий таассурот қолдиради. Инсон ўз маданияти доирасидан ташқарига чиқиши, яъни бошқа дунёқараш, идрок ва ҳоказоларга дуч келиш орқалигина ўз ижтимоий онгининг ўзига хос хусусиятларини тушуниши, маданиятлар ўртасидаги фарқ ёки зиддиятларни “кўриш” мумкин. Шу сабабли ўзбек тилиги ўргатиш ўзбек маданиятини ўргатиш билан параллел равишда амалга оширилмоғи даркор.

Чет эллик талабаларда маданиятлараро мулоқот кўникмаларини ривожлантириш куйидаги йўллар билан амалга оширилади:

- маҳаллий ва хорижий кундалик маданиятлар ва байрам маданиятини таққослаш;

- Ўзбекистонда кенг тарқалган оғзаки ва оғзаки бўлмаган хатти-ҳаракатларнинг элементларини ўрганиш;

- замонавий ўзбек турмуш тарзини ва ёшлар субмаданиятини тушуниш.

Маданиятлараро мулоқотни ҳисобга оладиган ўқув мақсадларига қўйиладиган замонавий талабларни ҳисобга олган ҳолда, ўзбек тилини чет тили сифатида ўқитадиган ўқитувчилар талабаларда куйидагиларни тарбиялашлари керак:

- талабаларнинг маданий фарқларига сезгирлиги;

- ҳар бир халқ маданиятининг ўзига хослигини ҳурмат қилиш;

- маданий фарқлар туфайли ғайриоддий хатти-ҳаракатларга бағрикенглик; кутилмаган ҳолатларга ижобий муносабатда бўлиш истаги;

- муқобил қарорлар қабул қилишда мослашувчанлик ва бошқа маданиятлар вакиллари билан мулоқот қилишдан бошқа мақсадларнинг йўқлиги;

- маҳаллий ва хорижий маданият тушунчаларидаги ўхшашлик ва фарқларни ажратиб кўрсатиш қобилияти;

- қарама-қарши қўймаслик, балки маданиятларни таққослаш, шошилиш баҳолаш ва ҳукмлардан воз кечиш қобилияти [Милославская, 2001].

Ўзбек тилини ўрганиш маданиятни акс эттирувчи ва турли лингвистик воситалар орқали ифодаланадиган янги тушунчаларни эгаллашни ўз ичига олади. Ўзбек маданиятининг ўзига хослиги дунёни идрок этишда умуминсоний ва миллий жиҳатларнинг уйғунлашувида намоён бўлади, у тилда намоён бўлади ва ўша дунёнинг ўзига хос лингвистик манзарасини шакллантиради. Талаба янги маданиятга кирганида, улар бир вақтнинг ўзида миллий маданиятнинг элементлари: маънавий ҳаёт, санъат, миллий анъаналар, сиёсат ва иқтисодиёт билан танишиши керак.

Турли лингвомаданий жамоаларда бир хил маданий ҳодисаларга нисбатан турли миллий стереотиплар ривожланади. Бир хил воқелик ва тушунчалар турли маданиятларда, яъни турли семантикаларда турлича маънога эга бўлиши ва маънавий ҳаётнинг турли соҳалари билан боғлиқ бўлиши мумкин. Турли тилларнинг маълум соҳаларида лингвистик дунёқарашлар ўртасидаги номувофиқлик миллий-маданий ўзига хослик сифатида белгиланади, уни

билмаслик хорижий маданиятни тушунишга тўсқинлик қилади ва чет тилида мулоқот қилишда коммуникатив низоларни келтириб чиқаради [Блох, 2006 : 16]. Муваффақиятли маданиятлараро мулоқотни таъминлаш учун ўзбек тилини чет тили сифатида ўрганиш жараёнида талабаларнинг миллий маданиятининг маданий, тарихий, ижтимоий-психологик хусусиятлари ва ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқадиган номақбул уюшмаларни олдиндан билиш, тушунтириш ва олдини олиш жуда муҳимдир.

Тилда миллий маданият, маиший турмуш, миллий кийим-кечак, ошхонага оид унсурларни билдирувчи сўзларнинг ҳамда исм, фамилия, географик ном ва ҳоказоларни билдирувчи сўзларнинг мавжудлиги ўзига хослиги ва талабанинг она тилида эквиваленти йўқлиги сабабли мулоқотни мураккаблаштиради. Ўзбек тили дарсларида лингвомаданий ишнинг мақсади талабаларга ўзбек воқелиги ва маданиятига хос бўлган ҳодисаларни идрок этишдаги енгишга ёрдам беришдан иборатдир. Бу ҳодисаларни билдирувчи сўзлар, шунингдек, хатти-ҳаракатлар нормалари ва оғзаки мулоқот шакллари талабаларга тушунарли бўлса, талабалар уларни нутқда тўғри ишлатишлари ва пайдо бўлган вазиятларда ўзини тўғри тутишлари мумкин. Ўқитувчининг вазифаси нафақат талабаларда коммуникатив компетенцияни, балки ижтимоий-маданий компетенцияни ривожлантириш ва маданиятлараро мулоқотни осонлаштиришни ҳам ўз ичига олади.

Миллий-маданий ўзига хослик луғат, фразеология ва афоризмлар, антропонимика, оғзаки бўлмаган мулоқот ва матнда энг аниқ намоён бўлади. Шу нуқтаи назаридан, барча лексик бирликлар бошқа тилнинг лексик бирликлари билан солиштирилганда, қуйидагиларга бўлинади:

- муқобил бирликлар;
- қисман муқобил бирликлар;
- муқобил бўлмаган бирликлар;
- ёлғончи муқобил бирликлар.

Муқобил лексик бирликлар семантикаси талабанинг она тилига мос келадиган бирликлардир. Эквивалент сўзларга “китоб”, “стул”, “стол”, “шкаф” каби сўзлар киради. Дарсда бундай сўзлар билан ишлаш кўп куч талаб этмайди. Талабалар одатда бундай тушунчаларга дуч келишган ва шунинг учун бундай сўзнинг семантик контурини яхши билишади. Чет эллик талаба сўз қандай эшитилишини ва уни қандай ёзилишини билмаслиги мумкин, шунинг учун ўқитувчи шунчаки сўз ифодалаган объектни кўрсатиши, сўзни талаффуз қилиш

ва уни қандай ёзишни кўрсатиши ёки сўзни талабанинг она тилига таржима қилиши, яъни уларни семантик контур билан таништириши керак.

Қисман муқобил лексик бирликлар - семантикаси фақат қисман бир-бирига мос келадиганлар сўзлардир; яъни ўзбек тилидаги сўзнинг семантикаси талабанинг она тилидагидан кенгроқ бўлиши мумкин ва аксинча. "Ошхона" сўзи ўзбек тилида бир оилага тааллуқли уйнинг овқат пиширишга мўлжалланган хонаси маъносини ва умумий овқатланиш жойларини англатади. Бироқ бошқа тилларда бу сўзнинг маъноси тор ёки кенг ёки фарқли бўлиши мумкин. "ошхона" сўзининг рус тилидаги муқобили "кухня" ва турк тилидаги муқобили "мутфак" маълум бир уйнинг овқат тайёрлайдиган хонаси маъносини ва маълум бир миллий овқат тайёрлаш анъаналарини қамраб олган умумий тушунчани англатади. Яъни "ошхона", "кухня", "мутфак" сўзлари ўзаро қисман муқобил сўзлардир.

Эквиваленти бўлмаган сўзлар ўзбек воқелигида мавжуд бўлган ва чет эллик ҳақиқатида мавжуд бўлмаган воқеликка ишора қилувчи лексик бирликларга тегишли. Эквиваленти бўлмаган сўзлар анъанавий ўзбек кундалик ҳаётининг номларини билдиради: дўппи, чопон, ош, пиёла; Советизмлар: совхоз, колхоз, марказий қўмита, компартия; фольклордан олинган сўзлар ва иборалар: дев, ялмоғиз кампир. Эквиваленти бўлмаган сўзларни чет эллик она тилига таржима қила олмайди; у экспозиция орқали тушунтирилиши, иложи бўлса, объектлар, фактлар ва ҳодисалар орқали визуал тарзда намоёиш этилиши ёки бошқа йўл билан тушунтирилиши керак.

Ёлғончи муқобил бирликлар - бир хил ёки жуда ўхшаш товушлар туфайли нотўғри талқин қилиниши мумкин бўлган сўзлардир. Сохта муқобил сўзлар ифода жиҳатидан ўхшаш бўлса-да, улар турли семантикага эга ва турли воқеликни ифодалайди. Бу типлагли сўзлар баъзан "таржимоннинг сохта / ёлғончи дўстлари" деб аталади. Мисол учун, ўзбек тилидаги "таназзул" сўзи "орқага қараб кетиш; инқироз, тушкунлик, регресс" маъноларини англатади, турк тилида бу сўзнинг маъноси "камтарлик"дир. "кровать" сўзи "ётоқ" маъносида қўлланилади, турк тилида эса бу сўзнинг ёлғончи муқобили "kravat" – бўйинбоғ, галстук маъносига эга.

Ўзбек тилини чет тили сифатида ўргатувчи барча синфларда лингвистик ва маданий мавзулар бирликда олиб борилади. Сухбат мавзуси, албатта, миллий ва маданий хусусиятларни ўз ичига олган материалларни қамраб олади. Кундалик ҳаёт, экология, дам олиш, таълим ва ёшлар масалалари муайян миллий аудитория учун алоҳида эътиборни талаб қилади. Ҳатто дўконга саёҳат дастлаб

чет эллик учун маълум қийинчиликларни келтириб чиқаради. Одатда ўзбек тилини чет тили сифатида ўқитишга мўлжалланган дарсликларда суҳбат мавзулари минимал луғат билан чекланган бўлиб, уларнинг минтақавий имкониятлари ўқитувчидан, хусусан, тилшунослик ва минтақашунослик нуқтаи назаридан қўшимча ишни талаб қилади. Минтақашунослик - бу ўзбек тили ва уни ўрганиш ҳамда ўқитиш орқали чет эллик талабаларни замонавий воқелик ва маданият [кенг маънода] билан таништириш усулларини ўрганиш билан боғлиқ бўлган методология соҳаси. Бу ерда, бир томондан, тил миллий маданиятни тушуниш воситаси бўлиб хизмат қилса, иккинчи томондан, миллий маданият ўзбек тилини етарли ва тўлиқ ўзлаштиришнинг ажралмас шарти сифатида қаралади.

Шу билан бирга, минтақашунослик ҳам тил бирликларининг миллий-маданий хусусиятларини ўрганувчи, миллий маданиятни акс эттирувчи семантик элементларни ўрганувчи тилшунослик соҳасидир [Чернявская, 1984; Денисова, 1983]. Чет эллик талабалар билан ишлашда ўқитувчилар ўрганилаётган тил мамлакати воқелиги ва сўзловчиларнинг хатти-харакатлари стереотиплари ҳақида маълумот ва тавсияларни киритишлари керак. Миллий стереотиплар ҳар бир маданиятда мавжуд бўлиб, уларнинг мавжудлиги чуқур ижтимоий, маданий, психологик ва коммуникатив оқибатларга эга [Верещагин, Костомаров, 1987]. Хулқ-атвор меъёрларини билмаслик мулоқотни бузиши мумкин, бу эса маданий шок ёки коммуникатив зиддиятга олиб келади. Ҳар бир маданиятда саломлашиш, ўзини таништириш, табриклаш ва баҳслашишнинг ўзига хос анъанавий усуллари мавжуд. Шунга ўхшаш вазиятларда ўзбеклар, тўғрироғи, ўзбек маданиятига мансуб бўлганларнинг барчаси ўзларини асрлар давомида шаклланган, яъни хулқ-атвор стереотиплари томонидан белгилаб қўйилган стандартлаштирилган хулқ-атворга кўра тутадилар. Мисол учун ўзбекларнинг мурожаатида ва мулоқотида сермулозаматлик, ҳурмат ифода этувчи сўзлар ва иборалар қўлланилади. Шунингдек, дунё миқёсида ўзбеклар ўзларининг меҳмондўстлиги ва бағрикенглиги машҳурдир. Шу сабабли ўзбеклар хулқининг стереотипи бу каби хусуслар ёрдамида англатилади. Мисол учун, ўзбеклар ҳар доим бегоналарга нисбатан “сиз” деб мурожаат қилар экан, турклар ва русларда “сен” [sen – ты] дея сўзлашиш маданий меъёр ҳисобланади.

Хулоса ўрнида шуларни таъкидлаб зтиш зарур: Чет эллик талабалар учун ўзбек тилини мукамал эгаллаш, фақатгина тилни ўрганиш билан чекланмайди, балки ўзбек маданиятини чуқур тушунишни ҳам талаб этади. Маданиятлараро мулоқот, тил ва маданиятнинг ўзаро боғлиқлиги, ҳар бир маданиятнинг хос

хусусиятлари ва қадриятлари билан танишиш зарурлигини кўрсатади. Маданиятлараро мулоқот, турли тиллар ва маданиятларга мансуб одамлар ўртасидаги алоқа жараёнини ифодалайди. Бу жараён, тил ва маданиятнинг ўзаро боғлиқлиги орқали, талабаларга бошқа маданиятларни тушуниш ва улар билан самарали мулоқот қилишда ёрдам беради. Маданиятлараро мулоқотнинг самарали бўлиши учун, талабалар маданиятларнинг ўзига хослигини ҳурмат қилишлари, маданий фарқларни англашлари ва уларга мослашиш қобилиятини ривожлантиришлари зарур. Бу, ўз навбатида, уларнинг коммуникатив қобилиятларини оширишга, маданиятлараро мулоқотда муваффақиятга эришишга ёрдам беради.

Ўзбек маданиятининг элементларини, миллий анъаналарни, қадриятларни ва дунёқарашларни ўзлаштириш талабаларга ўзбек тилида самарали мулоқот қилиш имконини беради. Маданият, тилнинг маъноси ва контекстга таъсир кўрсатади, шунинг учун талабалар ўзбек тилини ўрганиш жараёнида ўзбек халқининг тарихий, ижтимоий ва маданий контекстни инобатга олишлари керак. Маданиятнинг ўзгарувчанлиги, жамиятнинг ижтимоий структураси, урф-одатлари ва қадриятлари тилда ўз аксини топади, бу эса талабаларнинг тилни ўрганиш жараёнида муҳим аҳамиятга эга.

Маданиятлараро билим ва кўникмаларни ривожлантириш, тил ўқитувчиларининг масъулияти ҳисобланади. Ўқитувчилар талабаларга маданиятларни таққослаш, миллий менталитетларни тушуниш ва маданий тўсиқларни енгишда ёрдам беришлари керак. Тил ўқитувчилари, талабаларни маданиятлараро мулоқотдаги муваффақиятсизликларнинг сабаблари билан таништиришлари ва уларни енгиш йўллари кўрсатишлари зарур. Буларнинг бари, чет тилини ўрганиш жараёнини самарали ва мазмунли қилишга хизмат қилади.

Шунингдек, чет тилини ўрганиш жараёнида маданиятларнинг ўзаро таъсири, талабаларнинг ижтимоий ва маданий мослашувчанлигини ривожлантириш, уларнинг коммуникатив қобилиятларини оширишда катта аҳамиятга эга. Маданиятлараро мулоқотда муваффақиятга эришиш учун талабалар ўзбек тилини ўрганиш билан бирга, ўзбек маданиятининг хос хусусиятларини ҳам чуқур ўрганишлари керак. Бу, ўз навбатида, уларнинг тилни самарали ўзлаштиришларига, бошқа маданиятлар билан мулоқот қилишда муваффақиятга эришишларига ёрдам беради.

Адабиётлар рўйхати:

1. Азимов Г., Шукин А.Н. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков). -СПб.: Златоуст, 1999.
2. Блох М.Я. Концепт и картина мира. // Проблемы семантики языковых единиц в контексте культуры (лингвистический и лингвометодический аспекты). Международная научно-практическая конференция 17– 19 марта 2006 года. Москва–Кострома, 2006. -С. 16-19.
3. Варзонин Ю.Н. Что даст риторике прагмалингвистика? -М.: Прогресс, 1999.
4. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческая теория слова. -М.: Наука, 1980.
5. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. -М.: Наука, 1990.
6. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. К вопросу о лингвострановедческом аспекте прочтения произведений русской и советской классической литературы//Лингвострановедение и текст. -М., 1987.
7. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт. - М.: Наука, 2004.
8. Денисова М.А. Лингвострановедческий словарь. -М.: Народное образование в СССР, 1983.
9. Милославская С.К. Межкультурная коммуникация в сфере задач межкультурной коммуникации// Мир русского слова. № 4. 2001.
10. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. -М.: Наука, 1997.
11. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. -М.: Прогресс, 2000.
12. Чернявская Т.Н. Лингвострановедческий словарь. -М.: Художественная культура СССР, 1984.
13. Эффективная коммуникация: история, теория, практика. Словарь-справочник. - М.: Прогресс, 2005.